

פרפראות בפרשה

לעילוי נשמת
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

תמוז התשפ"ה
מפטיר והיה שארית יעקב (מיכה ה)

פרשת בלק

עלון פרפראות בפרשה וחידושי תורה מ'א' ועד ת' על פרשת השבוע עניינא דיומא מפרשי ומדרשי חז"ל

התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

בפרשה 104 פסוקים = מ'דן

אָמְרוּ: מִנְהִיגִים שֶׁל אֱלֹהִים בְּמִדְבָּר נִתְגַּדֵּל נִשְׁאָל מֵהֶם מַה מִּדְּתוֹ. אָמְרוּ לָהֶם: אֵין כָּח אֵלָּא בְּפִי. אָמְרוּ: אֵף אָנוּ נִבְּאֵר עֲלֵיהֶם בְּאֶדָם שֶׁכָּחוּ בְּפִי (תנחומא בלק ג) **צום שבעה עשר בתמוז** -

הנה זה הצום הוא אחד מד' צומות הנזכרים בפסוק (זכריה ח יט) 'כֹּה אָמַר יְ-הוָה צְבָאוֹת צֹום הָרְבִיעִי וְצֹום הַחֲמִישִׁי וְצֹום הַשְּׁבִיעִי וְצֹום הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבִית יְהוָה לְשֹׁשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָקֻבּוּ'. ונתבארו בגמרא הקדושה (ר"ה יא.) ובפוסקים (שו"ע או"ח סימן תקמט). וחמשה דברים ארעו את אבותינו ב"ז בתמוז ואלו הן: נשתברו הלוחות, ובוטל התמיד מבית ראשון, ונבקעה העיר הקדושה ירושלים, ונכנסו בה חיל נבוכדנצר ועשו בו כרצונם, ושרף אפוסטמוס את התורה, והועמד צלם בהיכל. וחוב גדול על האדם בתענית זה לאונן ולקונן ולהצטער מאוד על כל המאורעות ההם שמהם כביכול הגיע צער גדול להבורא יתברך שמו ויתעלה ויברך גדול לבניו, כידוע. וזהו עיקר ושורש התענית. וכל זה יש לו לאדם להעלות על לבו כמעט בכל רגע של יום תענית זה ולקונן ולהצטער בלבו מאוד על כל אלו הנ"ל, וזה היום תחילת בין המצרים.

(יסוד ושורש העבודה ט הצאן יא.)

וכתב בספר עקידת יצחק (פרשת וישלח שער כו) ושמעתי מפי רבים שנמצא במדרש הנעלם (זוהר פ' וישלח) מאמר זה לשונו: **על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וכו' את לרבות תשעה באב.** ותמחו ממנו כי לא נודע להם טעמו ונשאלתי עליו והשתוממתי בשעה וקפץ לפני ענין נאות. אז אמרתי אם המאמר הזה ישנו במציאות. הנה הוא מפואר מאד וזהו פירושו. כי בכתוב הזה נרמזו ארבעה צומות השנה אשר נמשכו אלינו מצד קעקוע הכף הזה ומלת הנשה כמו הפוך השנה כלומר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה ג' בתשרי. י' עשרה בטבת. ג' כול שבעה עשר בתמוז. **את לרבות תשעה באב** (נוטריקון תשעה אב). והם עצמם. אשר אמר הנביא (זכריה ח: יט) 'כֹּה אָמַר יְ-הוָה צְבָאוֹת צֹום הָרְבִיעִי וְצֹום הַחֲמִישִׁי וְצֹום הַשְּׁבִיעִי וְצֹום הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבִית יְהוָה לְשֹׁשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָקֻבּוּ'. וכתב רבי שלמה אלזגזי צוק"ל – הא דאמרין בזוהר 'כל האוכל בתשעה באב כאילו אוכל גיד הנשה'. למה נקרא הנשה? גיד שהוא מנשה ומשכח את האדם מידי יראת שמים, ששם יצה"ר רבץ. (מעולפת ספירים)

בימים אלו דין קשה שורה בעולם, וכדאיתא בזוהר הקדוש (שמות יב א, במדבר קעד א) **ותצננהו שלשה ירחים** (שמות ב ב) אילין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא [אלו שלושה חודשים שדין קשה שורה בעולם], ומאי ניהו [ומה הם] תמוז אב טבת. והנה מנהג המכוונים לפי כוונות האר"י ז"ל, לכוון בימים אלו בברכות העמידה שבשלוש התפילות כוונות מיוחדות בשמות הקודש, כדי להמתיק הדין ששולטין באלו הימים, ושלא יהיה כח בחיצונים לאחוז עוד בדינים האלו. (אוצר הסגולות)

כתב בספר 'מעשה הצדקה' דף ק"ל סוף ע"א אות מ"ח וזה לשונו, ובקונטרס מגן דוד הנזכר בדרוש בין המצרים כתב, דנרמז בפסוק (ירמיה ל ז) **ועת צרה היא לייעלב וממנה יושע,** דשם רמז אל עשרים ואחד יום שיש בין י"ז בתמוז לט' באב, בהוציא שלשה שבתות וראש חדש ישארו טו"ב יום כנגד תיבת ה'א, וזהו ועת צרה ה"א ליעלב, **וממנה** אותיות המ"ן שהוא מ"ן דמנצפ"ך **יושע** על ידי שיאמרו תיקון רחל מחצי היום עד שעת מנחה כמו שכתב הרב האר"י זע"א, ומה טוב ומה נעים ליתן באותה שעה פרוטה לצדקה שהוא טוב מעט בצדקה להמתיק הטוב של ימי הדין דאין הדין נמתק אלא בשורשו, ואותיות צרה נעשה רצון וזהו (תהלים סט יד) **ואני תפילתי לך י-הוה עת רצון,** ועל ידי זה נזכה ונראה בבנין בית מקדשינו **בזכרנו את ציון,** (ירמיה ל יז) **ציון ה"א דרש ה"ן לה,** בעגלא ובזמן קריב במהרה בימינו, עכ"ד. (מועד לכל חי תמוז סימן ט)

ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים. (כג א)

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן. שבעה ארבעים ושנים קרבות שהקריב בלק הרשע – זכה ויצאה ממנו רות. (נזיר כג ב) שעשה בג' המקומות ז' מזבחות ובכל מזבח ומזבח הקריב פר ואיל הרי מ"ב קרבות והיינו שלא לשמה דהקריבן כדי לקלל ישראל. (תוס' שם)

מה הטעם שהתירו רז"ל לעסוק בתורה שלא לשמה?

איתא בחז"ל - אמר רבא: בקש איוב לפטור את כל העולם פולו מן הדין. אמר לפניו: רבוננו של עולם, בראת שור – פרסותיו סדוקות, בראת חמור – פרסותיו קלוטות; בראת גז עזן, בראת גיהנם; בראת צדיקים, בראת רשעים. מי מעבב על ידך? ומאי אהדרו ליה סגריה [דאיוב] – אף אתה תפסר יראה, ותגרע שיתקה לפני אל (איוב טו ד); ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע – ברא לו תורה תכלין. (בב"ב טז א) אם אתם עוסקין בתורה אי אתם נמסרים בידו, כי ס"מ ולילית שהם מקור היצה"ר בגימטריא תרי"א ולכן העוסק בתורה ניצול מהם כי תור"ה גימטריא תרי"א לבטלם וז"ש אם אתם עוסקים בתורה אי אתם נמסרים בידו כי תורה גימטריא תרי"א מרחקת ס"מ ולילית שהם גימטריא תרי"א. (פתח עינים שם) דהיצה"ר ישים כל מעייניו למעבד כל טעדיק שלא ילמוד. ולכן התירו רז"ל שילמוד שלא לשמה דכיון שלומד שלא לשמה היצה"ר מניחו ללמוד כיון דאין כוונתו לשמה. וכיון שלומד מתוך שלא לשמה בא לשמה ומבטלת תורה לשמה היצה"ר. (מראית העין - נזיר כג ב)

מדוע הזכיר רק את שני המינים הללו שור וחמור?

משום שאלו נזכרו בתורה בכלאים דכתיב לא תהרש בשור ובחמור יתדו (דברים כב, י) וכתיב ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א, ג) והם שור כינוי לצדיק וחמור לרשע. (בן יהודה שם)

ויאמר אליו מלאך י-הוה על מה הפית את אלתך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדָרָךְ לַנֶּגֶד. (כב לב) פרש"י (כב כח) - רָמְזָה לוֹ: אֵתָהּ מִבְקֵשׁ לַעֲקֹר אֶמָּה הַחוֹגֶגֶת שְׁלֹשׁ רַגְלִים בְּשָׁנָה. (תנחומא ט)
 שנינו במשנה (אבות ה יט) כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו; ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו; עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. שלושת המידות הללו עין טובה רוח נמוכה ונפש שפלה כוללים את כל מהות האדם, והם היפוך גמור מקנאה תאוה וכבוד. בשלושת הרגלים אנו זוכים למידות הללו: פסח הוא בבחינת 'נפש שפלה' שהרי אוכלים בו לחם עוני, שבועות בו ניתנה התורה הוא בבחינת 'רוח נמוכה', שהתורה דומה למים שיורדים למקום נמוך. וסוכות הוא בבחינת 'עין טובה' בה מקריבים שבעים פרים לטובת אומות העולם. וזה נרמז בפסוק **שלוש רגלים** שבלעם רצה לעקור אומה החוגגת שלושה רגלים, מפני שרגלים אלו נותנים את הכח להתגבר על שלושת מידותיו הרעות. (שפת אמת תרנ"א)

שאלות

- א. **וְאֵתָהּ אֶל־הַלֵּהִים תּוֹרִידֶם לְבָאֵר שַׁחַת אֲנָשִׁי דְמִים וּמִרְמָה לֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם וְאֵנִי אֲבַטֶּח בָּךְ.** (תהלים נה כד) ארבעה הדיוטות, אין להם חלק לעולם הבא. (משנה סנהדרין י ב) וסימך א' ב' ג' ד'.
- ב. **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בִּלְעָם מִלֵּאךְ י-הוה חֲטָאִיתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אֵתָהּ נֹצֵב לְקִרְאָתִי בְּדָרָךְ** (כב לד). לכאורה הול"ל 'לא חטאתי' שהרי שוגג היה.
- ג. **וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֱלִעֶזֶר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקְחֵהּ רֵמָח בְּיָדוֹ.** (כב ז) איך סימא עצמו פנחס בהריגת זימרי ואסור לכהן להיטמא למתים. ואם תאמר שלא נתכנה פנחס עד שהרגו לזמרי והרי אביו היה כהן ולכל הפחות כהן הדיוט הוא והוא מוזהר על טומאת המת.
- ד. **הִנֵּה הָעָם הֵיכָא מִמְּצָרִים וְיָכֵס אֶת עֵין הָאָרֶץ** (כב יא) **הֵיכָא** משמע שעכשיו הם יוצאים והולכים, הול"ל בלשון עבר **יָצָא**, שכבר יצאו ממצרים לפני ארבעים שנה.
- ה. **וַתֵּרָאֵנִי הָאֵתָהּ וְנָתַתְּ לִפְנֵי זֶה שְׁלֹשׁ רַגְלִים אוֹלֵי נְטָתָה מִפְּנֵי כִּי עָתָה גַם אֶתְכָּה תִּרְגְּמִי וְאֵתָהּ הִחַיִּיתִי.** (כב לג) מה הטעם דכתיב **אֶתְכָּה** בכתיב מלא. הול"ל **אֵתָהּ**.
- ו. ראייה בפרשה שבלעם היה קמצן גדול, צר עין וכלי.
- ז. **וַיִּקְרַע אֶל־הַלֵּהִים אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עֲרַכְתִּי וְאָעֵל פֶּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ.** (כב ד) מה הטעם שהוא לא הקריב כבש, רק פר ואיל.
- ח. ארבעה הדיוטות, אין להם חלק לעולם הבא - בלעם, ודואג, ונאחיתפל, וגנזי. (משנה סנהדרין י ב) מה הו"א שבלעם יש לו חלק לעולם הבא והוא אינו מיישראל.
- ח. **וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֱלִעֶזֶר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקְחֵהּ רֵמָח בְּיָדוֹ.** (כב ז) פרש"י - רָאָה מַעֲשֵׂהוּ וְנִזְכָּר הֶלְכָּה; אָמַר לוֹ לְמַשֶּׁה: מְקוּבְּלִי מִקֵּד, הַבּוֹעֵל אֶרְמִית - קָנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לוֹ: קִרְנָא דְאַגְרָתָא אִיהוּ לִיְהוֹי פְּרִנְקָא! מִיָּד וַיִּקְחֵהּ רֵמָח בְּיָדוֹ וַיְגוּמֶר. (תנחומא) וקשה כיצד הורה הלכה בפני רבו, ואמרין (עירובין סג) כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.
- ט. **וְהוּא רֹכֵב עַל אֲתָנּוֹ וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ.** (כב כב) מה הטעם דלגבי אברהם כתיב (בראשית כב ג) וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אִתּוֹ, ואצל בלעם כתיב **עִמּוֹ**.
- י. **וַיֹּאמֶר אֶל־הַלֵּהִים לִינוּ פֶה הַלֵּילָה וְהַשְׁבִּיתִי אֶתְכֶם דָּבָר כְּאֲשֶׁר יִדְבַּר י-הוה אֵלַי** (כב ח) מה הטעם דכתיב **אֶל־הַלֵּהִים** בכתיב מלא ומצינו בהרבה מקומות **אֶל־הַלֵּהִים** בכתיב חסר.
- י. **מָה אֶקֶב לֹא קֶבֶה אֵל וּמָה אֶנְעֵם לֹא נַעֵם י-הוה.** (כב ח) מה כוונתו לא קבא אל.
- כ. **וַיֹּאמֶר אֶל־הַלֵּהִים אֶל בִּלְעָם לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא.** (כב יב) פרש"י - אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֶקְלָלֶם בְּמִקְוָמִי? אָמַר לוֹ **לֹא תֵאָר אֶת הָעָם**. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֶבְרָכֶם? אָמַר לוֹ: אִינֶם צָרִיכִים לְבִרְכָתְךָ, **כִּי בְרוּךְ הוּא**. מִשָּׁל אוֹמְרִים לַצֶּרֶחַ 'לֹא מְדוּבָשָׁךְ וְלֹא מְעוֹקְצָךְ' (תנחומא). יש להבין איך אחרי שרצה לקללם פתאום רצה לברכם.
- ל. תלמידיו של בלעם הרשע, יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שְׁנַעֲמָר (תהלים נה, כד) **וְאֵתָהּ אֶל־הַלֵּהִים תּוֹרִידֶם לְבָאֵר שַׁחַת אֲנָשִׁי דְמִים וּמִרְמָה לֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם, וְאֵנִי אֲבַטֶּח בָּךְ.** (אבות ה יט) פירש הרע"ב - בלעם איקרי איש דמים, שהפיל בעצות עשרים וארבעה אלפים מיישראל. מדוע הכתוב קורא לבלעם **אֲנָשִׁי דְמִים** בלשון רבים, ולא 'איש דמים', דבר נוסף הטעון ביאור היכן מצאנו שבלעם היה גם 'איש מרמה'?
- ל. רמז בפרשה שמתחילים לתקוע בר"ח אלול.
- מ. **וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וַעֲשָׂרִים אֲלָף.** (כב ט) מה הטעם שמתו דווקא עשרים וארבעה אלף.
- נ. **וְהוּא רֹכֵב עַל אֲתָנּוֹ וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ.** (כב כב) אצל אברהם אבינו נאמר (בראשית כב ג) וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אִתּוֹ, שלושת המידות הטובות של אברהם אבינו ע"ה וכנגדם שלושת המידות הרעות שהיו בבלעם הרשע רמוזות במילה 'נער'.
- ס. בְּמָה אֶקְדֵּם? י-הוה אָפַךְ לֹא-לִהֵי מְרוֹם הָאֶקְדָּמֻנוּ בְּעוֹלֹת בְּנֵי שָׁנָה. (מִיכָה וו - הפטרה) מה הטעם שעגלים בני שנה יש להם חשיבות יותר מבן שתי שנים.
- ס. **וַיִּפְתַּח י-הוה אֶת פִּי הָאֵתָהּ וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מָה עֲשִׂיתִי לָךְ כִּי הִפִּיתִנִי זֶה שְׁלֹשׁ רַגְלִים.** (כב כח) פרש"י - רָמְזָה לוֹ: אֵתָהּ מִבְקֵשׁ לַעֲקֹר אֶמָּה הַחוֹגֶגֶת שְׁלֹשׁ רַגְלִים בְּשָׁנָה. (תנחומא ט) מה הטעם שהזכרה דווקא מצווה זו של שלוש רגלים מכל מצוות התורה האחרות.
- ע. **וַעֲתָה לָכֵה נָא אֶרֶץ לִי אֵת הָעָם הַזֶּה** (כב ו) מה הטעם שבלק אמר **אֶרֶץ לִי**, **קָבָה לִי** אֵתָהּ, ולא אמר **אֶרֶץ אֵת הָעָם הַזֶּה** או **קָבָה אֵתָהּ**.
- ע. **וַיֹּאמֶר אֶל־הַלֵּהִים אֶל בִּלְעָם לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא.** (כב יב) כיצד עבר בלעם על הציווי, וכיצד אמר לו הקב"ה לאחר מכן **אִם לִקְרָא לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לָךְ אִתָּם**. שהרי אין הקב"ה חוזר מדבריו.
- פ. **וַיֵּרָא בִּלְק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרִי.** (כב ב) מה הטעם שלא הזכיר כאן שהיה מלך מואב, ורק הוזכר בסמוך **וּבִלְק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בַּעַת הַהוּא**. (כב ד) היה ראוי שיאמר **וַיֵּרָא בִּלְק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב** **אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרִי** וכו'.
 שחיטת עופות מותרת ביום טוב לכתחילה, ואין חוששים שהעוף יתגלה כ'טרפה'. אך בנוגע לימי ראש השנה, מה הטעם שנוהגים שלא לשחוט בהם אפילו עופות.
- ק. **כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תַּכְרֹךְ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאֵר.** (כב ו) מה הטעם דכתיב **מִבְּרַךְ בִּלְשׁוֹן עֵבֶר**, לעומת זאת **יוֹאֵר** בלשון עתיד.
- ר. **וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח בִּלְק אֶת בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בַּעַל וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם.** (כב מא) כיצד היה יכול לראותם והלא הענן היה מקיפן.
- ש. **וַיִּגַּר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מֵאֵד כִּי רַב הוּא** (כב ג) מה הטעם שאמר **כִּי רַב הוּא** בלשון יחיד ולא אמר 'כִּי רַבִּים הֵם'.
- ת. לעולם יִצְטוֹק אֶדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֶפִּילוּ שְׁלֹא לִשְׁמֹן, שְׁמִתוֹךְ שְׁלֹא לִשְׁמֹן בָּא לִשְׁמֹן. (נזיר כג ב) לכאורה קשה מהא דאמרין (ברכות יז א) העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.
- ת. **כִּי מֵרָאשׁ צָרִים אֶרְאֶנוּ וּמִגְבָּעוֹת אֲשֻׁרְנוּ הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב.** (כב ט) פרש"י - אֵנִי מְסַתְּפֵל בְּרִאשֵׁיתָם וּבְתַחֲלַת שְׁרָשֵׁיתָם, וְאֵנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְסֻדִּים וְנִזְקִים כְּצוּרִים וּגְבָעוֹת הַלָּלוּ, עַל יְדֵי אֲבוֹת וְאֵמָהוֹת. מנין שנות האבות רמוזות בתיבה **ראש**.

תשובות

- א. אחיתופל, בלעם, גחזי, דואג אין להם חלק לעולם הבא וסימנך א' ב' ג' ד'. **אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרֻמָּה** בגימטריא זה **בבלעם, דואג, ואחיתופל, וגחזי**. (746 עם הכולל). (ר יהודה החסיד)
- ב. בן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד, הכא נמי היה לו לידע ולהבין. (פענח רזא) והוה ליה לאסוקי אדעתיה שלא בחנם האתון עושה השינויים האלה אלא מסתמא הוא רואה מלאך ורע בעיני הקב"ה ובעיני המלאך, שאני הולך וטוב לי לשוב. (מושב זקנים) **א"נ** בלעם סבר שעל המחשבה אין חיוב עונש, כדקי"ל 'מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה' והמלאך גילה לו שזה דוקא בישראל אבל לא בבן נח. (רזא דמאיר)
- ג. גוסס היה ומפרכס ולא היה מטמא לא הוא ולא האשה. (הדר זקנים) *
- ד. דומה כאלו עדיין לא יצאו לגמרי ממצרים כי תמיד הם ברע ואומרים (במדבר יד ד) **נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֶבָה מִצְרַיִם**, ובכל תלונה הם מזכירים את מצרים וכן (שמות יז ג) **לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם**, (במדבר יד ב) **הָלוּא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרַיִם**. (במדבר טז יג) **הִמָּעַט פִּי הָעֲלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבָת חָלָב וְדִבְשׁ לְהַמִּיתָנוּ בְּמִדְבָּר**, (במדבר כא ב) **לָמָּה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר**, וזה ראייה שתמיד מחשבתם משוטטת במצרים וקשה עליהם הפרידה ממצרים כאילו עכשיו הם יוצאים. (כלי יקר) בלעם הרשע רצה לומר **הֵנָּה הָעַם** שאינם מהוגנים **הֵיכָא מִמִּצְרַיִם** שעדיין הם ברשעם אף לשעבר ויכס את עין הארץ שהם היו גרמא להביא מכת חושך במצרים כדי שימותו הרשעים. שכל שעה אומרים 'הדרן עלן לארעא דמצרים' לעם סרבן כזה **עָתָה לָכָה קָבָה לִי**. (פני דוד)
- ה. ה' דברים פשט - **לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם א', לֹא תֵאָר ב', וְיָקָם בְּלִעָם בְּבִקְר ג', וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתָנֹו ד', וַיִּלָּךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב ה'**, הייתי נוטל את נשמתך שיש לה ה' שמות [נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה]. (רבינו אפרים) *
- ו. **וְיָקָם בְּלִעָם בְּבִקְר וַיֵּאמֶר אֶל שָׂרֵי בָלָק לָכוּ אֵל אֲרַצְכֶּם כִּי מֵאֵן יִהְיֶה לַתַּמִּי לְהִלָּךְ עִמָּכֶם**. (כב יג) כתב האוה"ח - להודיע צרות עינו שמהר לשלחם קודם הגעת זמן האוכל, כי זה הרשע הוא מקור הצרות עין וקם בבקר לשלחם ואמר להם שילכו לארצם כי חש שיתעכבו בעיר וסעודתם עליו. *
- ז. זכות אברהם רצה שיעמוד גם לבלק שהוא ממואב ולבלעם שהוא מלכן. ואיתא בחז"ל (במדבר פ"ד ס"ה) פר כנגד אברהם, איל כנגד יצחק, כבש כנגד יעקב. בלק ובלעם רצו לקלל כל זרע יעקב כמ"ש (כג ז) **לָכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב וְלָכָה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל** לכן לא הקריב כבש רק פר ואיל כי אברהם ויצחק יצאו מהם ישמעאל ועשו ואותם לא רצו לקלל. (אזנים לתורה, טעמא דקרא)
- ח. חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. והודיע כי בלעם מרשעי אומות העולם, ואין לו חלק לעולם הבא. (פירוש הרמב"ם, המאירי) **א"נ** ביקשה המשנה להשיענו שלא התקיימה ברכתו לעצמו שאמר (במדבר כג י) **וַתְּהִי אַחֲרֵיתִי כְּמֹהוּ**. (באר שבע - סנהדרין ז).
- ט. חילול השם היה - וקי"ל (ברכות ט ב) - **כָּל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כְּבוֹד לָרֵב**. (מושב זקנים)
- י. טפלים ממנו אצל אברהם לכך כתיב **אֲתָו**, אצל בלעם היו חשובים כמוהו לכך כתיב **עִמּוֹ**. (מושב זקנים)
- י. י' שמות נקרא נביא. ואילו הן: ציר. נאמן. עבד. שליח. חוזה. צופה. רואה. חולם. נביא. איש הא-להים. (אדר"נ פל"ח ח) וישראל קיבלו י' דברות ועברו עליהן. (הרוקח)
- י. יעקב נקרא **אֵל** שנאמר (בראשית כ ג) **וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֶל־הֵי יִשְׂרָאֵל**. ודרשו רז"ל (מגילה יח.) מי קרא **אֵל**, **אֶל־הֵי יִשְׂרָאֵל**, ולומר שאף בשעת כעסו כשקלל יעקב לא קלל אלא את אפם (בראשית מט ז) **אָרוּר אַפִּם כִּי עָזוּ**. ומה **אָנַעַם** לא **נָעַם** - **יְהִי** בכל הימים הללו, וכל כחי וחכמתי אינה אלא בשעת כעסו. (רבינו בחיי)
- כ. כבוד היה רודף בלעם - וכשראה שלא רצה הקב"ה שיקללם רצה לברכם, כדי שיאמר תמיד שלכך הצליחו ישראל מפני שהוא ברך אותם, ויהיה לו זה לשם ולכבוד ולתפארת כי ברכתו עשתה רושם. (כתב סופר עה"ת)
- ל. לכן הארמי התגלגל בבלעם הרשע (ע"פ כתבי הארז"ל). בלעם נחשב גם ל'איש מרמה' לאור הנסיון שצבר בגלגולו הקודם כשהחליף את משכורתו של יעקב עשרת מונים, וגם נקרא 'איש דמים' בגלגולו העכשווי, שהרי בעצתו נהרגו עשרים וארבעה אלף איש מישראל, ובנוסף גם לכן היה 'איש דמים' כמו שאנו אומרים בהגדה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן ביקש לעקור את הכל. בבלעם היו מורכבים שני אנשים וביחד ניתן לקרוא להם 'אנשי דמים ומרמה'. (ברכת אבות פרק ה) **אֵל נָא תִּמְנַע מִקְּהֵלְ אֵלֵי (כב טז) בגימטריא לבן**, מלמד שבלעם היה לבן. (עטרת זקנים)
- ל. **לְקַחְתִּי וּבִרְדִּי וְלֹא אֲשִׁיבָנָה (כ כא) ר"ל** למפרע **אֵלּוּל** וסמך ליה **וַתְּרוּעַת מִלָּךְ בּוֹ** רמז שמתחילין לתקוע ברה"ח אלול. (רבינו אפרים)
- מ. מדה במדה - הם שכחו אילופה של תורה שהיא כ"ד ספרים ועבדו ע"ז שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה, לכך נפלו מהם כ"ד אלף, אמנם פנחס שקינא קנאתו של מקום זכה לכ"ד מתנות כהונה. (רבינו אפרים) *
- נ. נ' - נפש, ע' - עין, ר' - רוח, ר"ת **נַעַר**. נאמר במשנה (אבות פ"ה יט) עין טובה, רוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. **וַיִּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ** כל אחד לקח עמו לכל מקום את שלוש המידות הטובות בו. (חידושי הרי"ם)
- ס. סרבות לא שכיח בעגלים בני שנה (כמבואר בש"ך י"ד סימן ל"ט סק"ט) ואם כן המה יותר בחזקת כשרות. ועוד ע"פ המבואר (זכחים קטז:) **מָה מְזַבֵּחַ - שְׁלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הַקְּדוּשָׁה**. משמע שאם נשתמש בו הדיוט אסור לגבוה, ואע"ג שגבי בע"ח לקרבן כשר גם זו שהשתמשו בה להדיוט, מ"מ מה שלא נשתמש בו להדיוט חשוב יותר. וזהו חשיבותן של עגלים בני שנה דאינה עושה מלאכה שנה ראשונה. (טעמא דקרא)
- ס. סומא וחוגר היה בלעם, שאל הקב"ה לבלעם, אם תעקור ישראל מי יקיים התורה, הלא חזרתי על כל אומה ולשון ולא קיבלוה. אמר בלעם, אני אקיים. בלעם לא יכל לעלות לרגל, כי היה חוגר והיה גם סומא באחת מעיניו שפטור מראיה, וא"כ מובן מה שרמזה לו האתון אתה רוצה לעקור אומה שעולה לרגל ואתה לא יכול לקיים את זה. (פנינים יקרים, ילקוט שמעוני)
- ע. עלי תחול הקללה - שהרי הבטיחם אביהם שבשמים (בראשית כ טט) **אֲרִירֶךְ אֲרוּר**, ואעפ"כ (שופטים טז ל) **תָּמוֹת נַפְשֵׁי עַם פְּלִשְׁתִּים**, תאור את העם ואני עמהם. כל כך היו כקוצים בעיניו לכך אמר **לִי** בכל פעם. (הרא"ש) *
- ע. עצה טובה קמ"ל - לפי שעשה עצמו כנמלך בשכינה. שאם הזהירו **לֹא תִלָּךְ** לא היה רשאי לעבור על הציווי. והיינו **אִם לִקְרָא לָךְ** להזמין לסעודה וליתן לך שררה וליעץ בך **בְּאֵו הָאֲנָשִׁים קוֹם לָךְ אֲתָם**. (הרוקח) *
- פ. פחדו הגדול גילה הכתוב ממה שחסרו שני המלכים האלה סיחון ועוג, ועל כן באר הכתוב כי מן היום שראה **אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֻמֵּי** לא היה מחשיב עצמו למלך, לפיכך הזכירו הכתוב בשמו סתם לא בשם מלך. (רבינו בחיי)
- צ. צער בעלי חיים יש בשחיטה, אלא שהתורה התירה זאת לצורך בני האדם, ובשני ימים אלו שבהם אנו מבקשים רחמים במשך כל היום, **וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשֵׂיו**. ראוי שלא לעשות בפועל מעשה המנוגד לרחמים. (שו"ת יהודה יעלה ח"א או"ח סימן קסד) ולכבוד שבת אין לחוש. (שו"ת שערי צדק או"ח סימן קכא)
- ק. קללתו היתה מועלת ולכן כתיב לשון **יֹאצֵר** עתיד, ואולם לא היה בכוחו לברך ורק היה מברך מי שכבר מבורך כדי שיחשבו שגם ברכתו הועילה לפיכך כתיב **מְבָרֵךְ** שכבר היה מבורך בלשון עבר. (טעמא דקרא) *
- ר. רשעים בלבד ראה כי הענן היה פולטן, ואותם היה רואה. והיינו **וַיֵּרָא מִשֵּׁם קֶצֶה הָעַם** המוקצים שבעם. (מושב זקנים) תרגום יונתן - **וַיִּתְּנָה מִמֶּמֶן מְשִׁירֵית דָּן דְּהִלְכִין בְּקֶצֶת עֲמָא אֲתַפְרְסִימוּ מִתְּחוֹת עֲנָנִי יִקְרָא**. (דברים כה יח) **וַיִּזְנֹב בָּהּ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיהָ** - ר' נחמיה אומר: כל מי שהענן פולטו היה נישול. ורבנן אמרין: זה שבטו של דן שפולטו הענן, שהיו כולן עובדי זרה. (פסיקתא דרב כהנא פיסקא ג זכור)
- ש. שלום ואחדות יש ביניהם שהרי כל יִשְׂרָאֵל עֲרִיבִים זֶה בָּזֶה (שבועות ל:), לכך נאמר **כִּי רַב הוּא** בלשון יחיד ר"ל שיש ביניהם שלום ואחדות, והם גם רבים אם כן נפיש זכותיהן, לכן **וַיָּגֶר מוֹאָב**, ואמר **אוּלַּי אוּכַל נָקָה בּוֹ** לְחַסֵּר מִקָּם מַעַט וְאִם כֵּן יִנוּכָה גַם זְכוּת יִשְׂרָאֵל וְאִם אוּכַל לִגְרֹשׁוּ מִן הָאֶרֶץ. (רבנו יוסף נחמיה עה"ת, ישמח משה)
- ת. תורה שלא לשמה - לקפח אחרים, נוח לו שלא נברא, הכא כשעוסק בתורה שלא לשמה להתגדר ולקנות שם, מתוך שלא לשמה בא לשמה. (תוס' שם) *
- ת. תק"ב עולים מגין שנות האבות - אברהם חי קע"ה שנים, יצחק חי ק"פ, יעקב קמ"ז. וזהו כמנין מ'ראש' (502 עם הכולל) (שיח יצחק - פרשת שקלים)

מקורות / חידודין *

ג. ושנים עשר נסים נעשו בדבר זה, דרכן לפרוש זה מזה והדביקן המלאך, סתם פיהם שלא יצוהו, כוון הברזל כנגד ערות שניהם, האריך הברזל כדי שידקור את שניהם, הגביה המלאך המשקוף כדי שיצאו שניהם תלויין לעיני הכל, הפכן כדרכן בראש הברזל, נתן כח בזרועו לסבלן, וכח במקל לעמוד בהם, ושלא נשמטו מן המקל, ושלא נשפך עליו מן הדם ושתלה אותם לעיני הכל. והיה ראוי שיטמא פינחס טומאת חבורין כיון שהוא נוגע ברומח הנוגע במת, וידוע שאם נגע ראובן במת הרי הוא טמא, ושמעון שנגע בראובן טמא, שנאמר והנפש הנוגעת, במה שיגע בו הטמא טמא, ונגיעה זו אם היא בחבורין, כלומר ששמעון נוגע בראובן בעוד שראובן נוגע במת הרי הוא טמא טומאת שבעה, שלא בחבורין לאחר שפירש ראובן מן המת אין לו אלא טומאת ערב, ואדם הנוגע בכלים הנוגעים במת יש לו טומאת שבעה, ממה שכתוב במד' (במדבר לא) **וכבסתם בגדיכם ביום השביעי**. ומה שלא נטמא פינחס והוא הנוגע בכלי הנוגע במת, לפי שהכלי והוא הרומח היה פשוט, ופשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה, או מטעם שאמרו במדרש **שמר הקב"ה את רוחותיהן כדי שלא ימותו ויטמא**, והוא הנס האחרון תשלום הי"ב שהזכרתי. (רבינו בחי')

ה. יש שכתב שנכתב **אתקה** בה"א ולא 'אותך' להודיע שרק על בלעם כעס ולא על נעריו שלא פשעו כלום. (העמק דבר)
אתקה - בה"א כתיב, אמר לו אין אתה חשוב לפני אלא כמו הנקבה הזאת. **תְּרַגְמִי**. מלמד שנצטוה המלאך על כך שאם לא תטה האתון שיהרוג את בלעם. (לקח טוב) **א"נ** תשש כחך כנקבה. (ילקוט האזוב')

ו. וכן בפסוק: (כב מ) **וַיִּנָּבֶחַ בְּלֶקַח בְּקֶרֶךְ נֶצְאֵן וַיִּשְׁלַח לְבָלְעָם וּלְשָׂרָיִם אֲשֶׁר אִתּוֹ**. פרש"י - דָּבָר מְעֻט, בְּקֶרֶךְ אֶחָד וְנֶצְאֵן אֶחָד בְּלֶבָד. כתב האוה"ח - וזה יגיד צרות עין בלק בכבוד בלעם כי היה ידוע שהוא רע עין, לזה כששלח אמר בפירוש כי לא לו לבדו יהיה הטבח השלוח אלא לו ולשרים, ואמר אשר אתו אפשר שעשה לפי חשבון השרים שעמו פרט למזדמן שאם יזדמנו שרים אחרים עמו אין מנת בשר להם, ולזה תמצא שאמרו רז"ל (במד"ר פ"ב) שהקפיד בלעם על מיעוט הבשר ואמר למחר אני שולח מארה בנכסיו של זה וכו'.

לשליחים הראשונים אמר - **לינו פה הלילה נהשבתי אתכם דָּבָר** (כב ח), כל מקום שכתוב לינה אכילה עימה, כי היה מחשב בלבו כל מה שאוציא עליהם ברק יפרע הכל. אבל אצל השליחים האחרונים אמר (כב ט) **נְעֻמָּה שָׁבוּ נָא בְּיָהּ גַם אִתְּם הַלַּיְלָה**. כלומר תתעכבו כאן בעיר ובבוקר תבואו אלי ונראה מהיהיה, ידע שלא היה עתיד לקלל את ישראל וחשב בלבו כל מה שאצא עליהם הכל מופסד. (רבנו אפרים)

מ. אמרו בזהר הקדוש פרשת פנחס דף רצ"ז ע"א דלא מית חד מישראל אלא כד אתו ערב רב אתערבו בנשין דשבטא דשמעון בתר דאתגייירו ואולידו מיתו ומנהון מיתו בעגל ומנהון במותא ואחרנין מיתו הכא אינון דאשתארו. (חומת אנך)

וַיְהִי הַמָּתִים בַּמִּגְפָּה אֲרָבֶעָה וַיִּשְׁשִׁימֵם אֱלֹהִים - לא כתוב וימותו במגפה, היה זה מרחמי שמים שאלה שהם צריכים למות במיתה טבעית נחשבו בין מתי המגיפה והשלימו את המספר, וזהו **וַיְהִי הַמָּתִים** - **בַּמִּגְפָּה**. (מדשן ביתך בשם רבי ישראל סלנטר)

ע. ודקדק לומר תיבת לי - שתהיה הארירה בהם לי - לצורכי. והכוונה בזה, שלא תתעכב הארירה עד אחר שיעשו נקמה בהם, ומה שהיה כבר היה, אלא שתעשה הפעולה תכף ומיד, שבזה תהיה הצלת מואב מהם. ורמז עוד במאמר לי, לפי שקדם בלעם וברך את בלק, כאומרם ז"ל (ש), לזה אמר: **ארה לי** - פירוש: אפילו לי - שכבר אני מבורך - לא יועיל זה, וצריך לארר אותם. ואם תאמר: אינו צריך, שכבר אתה מבורך - לזה אמר: **כי עצום הוא ממני**, כאן כלל ב' דברים: אחד, ענין החוזק הטבעי, ואחד, ענין הברכה, כי עם זה ברכתו עצומה מברכתי, ואומרו **אולי נכה בו** - פירוש: ואחר כל זה עודני בגדר הספק "אולי", וגם גדר ספק זה לא לאבדו אלא להכות בו, לגרשו מעלי. ובדרך רמז, פיו הכשילו במאמר **ארה לי** לארר את בלק, וכן היה שגרם לו בעצתו מיתת כזבי בתו; גם היה סבה שישבו בלק למדין, ושם נפל בחרב, דכתיב (לא ח): **"וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הִרְגוּ וְגו' וְאֵת צוּר" וְגו'**, וזולת הליכת בלעם - שגילה למואב כי מובטחים הם מישראל, ולא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים - היה נשאר שם בלק ולא היה חוזר למדין, ולא היה נהרג, הרי נתקיים שהלך לאורו ולבלק - לקיים מה שנאמר (תהלים, לו): **חֲרַבְתָּ תַבָּא בַלְעָם**. (אוה"ח)

פיו הכשילו שבלק יהיה מקולל ומאורר. (הרוקח, לקח טוב)

ע. לא תלך עמם - דוקא עמם אבל עם אחרים אתה יכול ללכת. (אוה"ח) **א"נ** לא תהיה לך הנאה בהליכתך עמם שהרי לא תאור את העם והוא שלח לך כדי לארר את העם. (דרשות רבינו יונה) **א"נ** אע"פ שלא תקללם לא תלך כדי שלא תיתן עינך בהם לרעה. (ספורנו) **ויש שפירש** - שלא אסר עליו ה' אלא הליכה בשביל לארר, אבל הליכה סתם לא אסר עליו. (שפתי כהן)

ואע"פ שנתן לו רשות מ"מ מחשבת בלעם הרשע נכרת מתוך מעשיו שאם לא היה דעתו לקלל לא היה לו לילך אלא ודאי כך היתה סברא שלו מאחר שאמר לו הקב"ה מתחלה לא תלך ואח"כ אמר לו לך חזר בו ובדעתו לקללם לפיכך חרה אפו של הקב"ה שהרי היה לו לעלות בדעתו שאין הקב"ה חוזר מדבריו וכשאמר לו קום לך אתם לא התירו לקללם אלא לפי שראה שהוא חומד ממון אמר לו לך אתם והוא הלך על דעת לקלל לכך שלח לו מלאך לשטן לו להודיע שהוא יודע מחשבותיו. (דעת זקנים)

ק. **אֲשֶׁר תִּבְרַךְ מִבְּרַךְ** - הנה כחו לא היה לברך אבל היה לקלל בהזכיר עון או בכוון שעה כדברי רבותינו ז"ל ולכן לא שאל ממנו שיברכהו לנצח או שיוכל להתיצב מנגד אבל אמר ידעתי את אשר תברך מבורך לכבודו של בלעם להורות שלא חשב אותו למזיק בלבד. (ספורנו)

כי ידעתי את וגו'. יתבאר על פי דבריהם (מ"ר כאן), שאמרו שבלעם ברך את בלק שיהיה מלך - לזה אמר: **כי ידעתי את אשר תברך, מבורך, שהרי נתקיימה בו ברכתו**; ודבר זה הוא ידוע אצלו לבד, לפי שהוא ניסה את הדבר ואינו ידוע לכל כי ברכת בלעם ברכה, ואשר יאור זה ידוע ממה שקלל מואב לסיחון. ויש להעיר בענין זה: בשלמא מה שהיו צודקין קללותיו של בלעם - יש ב' טעמים בדבר: א', להיותו רע עין, והב', שהיה יודע 'רגע באפוי', כמאמרם ז"ל (ברכות דף ז). והיה מקלל ברגע הזעם, אבל הברכה אין מציאות שתתקיים מפיו.

ונראה כי לעולם **ברכת בלעם כברכת חמור**, אלא שהרשע היה מערים - כשהיה רואה באצטגנינות שפלוני יעלה לגדולה וכדומה, היה עושה שמברכו, וכשבא הדבר ומתברך חושב שברכתו של בלעם גרמה, ולא כן הוא, אלא מזלו גרם; וכמו כן עשה לבלק, שראה בכוכבו שעתידי למלוך במואב, וברכו בדבר עצמו - לרמות - כי הוא הסובב. (אוה"ח)

איתא בחז"ל 'מידה טובה מרובה ממידת פורענות', וכשיש מידה טובה הקב"ה ממחר להביאה ולכן **אֲשֶׁר תִּבְרַךְ** באותו רגע זה כבר **מִבְּרַךְ**, אבל מידת פורענות זה לא כך אלא **נֶאֱשַׁר תֵּאָר** הוא **יִאָר** רק אח"כ לפי שהקב"ה לא ממחר לעשותה. (זרע שמשון)

ת. כוונת בלק היתה שבזכות הקרבנות יזכה לשכר ותתקבל בקשתו, ואף שהיתה זו בקשה פסולה מכל מקום כל כוונתו בהקרבת הקרבנות היתה לקבל שכר, והרי זה כעין המבקש לזכות לעולם הבא, שבוודאי אינו נחשב כקינטור. (שנים מקרא בשם רבי יעקב קמינצקי)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם להלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה
לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

ramnadlan018@gmail.com לקבלת העלון במייל ניתן לפנות לכתובת